

POLITICKÁ SITUACE PO BÍLÉ HOŘE (V 17. — POLOVINA 18. STOLETÍ) A JEJÍ ODRAZ V ČESKO-SLOVENSKÝCH VZTAZÍCH

Obsah: 30letá válka a ráz současných česko-slovenských vztahů. — Úsilí o politickou a vojenskou spolupráci. — Lidová hnutí a valašské rebelie v 2. čtvrti 17. století. — Ráz odboje v 2. polovině 17. a počátkem 18. století.

Údobí velkého mocenského zápasu 2. čtvrti 17. století, totiž tzv. 30leté války, bylo nabito také pokud jde o oblast Moravy, Těšínska a západního Slovenska, které tehdy byly především v popředí česko-slovenských vztahů, dramatickými událostmi. Na střední a východní Moravě byla doba zvláště pohnutá. Průtahy habsburských i jiných vojsk, Dánů pod Mansfeldem v 20. letech a zejména Švédů, kteří počátkem 40. let obsadili Olomouc, vpády protihabsburských sil ze Slovenska, valašské rebelie, vinoucí se od roku 1621 až do roku 1644, vše to přineslo moravské zemi a jejímu východnímu okolí osudné následky.

Těšínsko, zejména jižní, které sousedilo se Slovenskem, bylo sice zdánlivě stranou hlavních válečných událostí spojených s velkým mocenským zápasem. Ale trpělo také na svém severu za tažení polských lysovčků, potom za nájezdů rozličných vojenských oddílů, které se draly směrem k jablunkovským šancům i zpět. Od srpna r. 1626 do července roku 1627 se ocitlo v moci Mansfeldově, později (v letech 1642—47) bylo ohrožováno Švédy.

Západní Slovensko nebylo v takovém nebezpečí jako Morava, a válkou ani tolik neutrpělo. Ale přišlo si též na své. Slovensko, skoro celé, bylo koncem r. 1620 i r. 1621 v moci spojence českých povstalců, totiž Bethlena Gábora. Tam také (zejména do Trnavy) směřovali po bělohorské katastrofě vedoucí moravského stavovského vojska v čele s Jindřichem Matyášem z Thurnu, který potom zůstal ve službách Bethlenových až do r. 1624. Nebylo-li ani tehdy, ani potom západní Slovensko přímou vojenskou invazí zasaženo, trpělo v 2. čtvrti 17. století neméně průchody rozličných vojsk, napřed Bethlenových, potom Rákóczyho; posléze se ocitlo v dosahu oddílů císařských. Vzrušení tam způsobovaly stejně plány Bethlena Gábora jako vojenské akce jiných činitelů, kteří se sdružovali kolem Jindřicha Matyáše z Thurnu, Jana Jiřího Krnovského, Albrechta Valdštejna atd.¹

¹ O. Odložilík, *Z korespondence pobělohorské emigrace z let 1621—24.* (Věstník Král. čes. spol. nauk), Praha 1933, str. 45 ad. — T ý ž, *Ze zápasů pobělohorské emigrace*, ČMM Brno 1933, str. 1—177. — T ý ž, *Politické a hospodářské poměry po Bílé hoře.* Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna. Sborník osmi statí, Praha 1934. — Fr. Roubík, *Valdštejnovo tažení na Slovensko r. 1626* (Sborník archivu ministerstva vnitra VIII), Praha 1935.

Tento obecný neklid v oblasti západních Karpat se projevil také v současných politických česko-slovenských vztazích. Na jedné i na druhé straně se jevílo nutné činit individuálně i společně opatření na obranu. V předí takového úsilí byla (máme-li na mysli střední, východní Moravu, jižní Těšinsko, západní Slovensko) některá místní města. Všude se pokládalo za nutné získat informace o situaci v sousedství a podle toho upravit obhajobu doma, event. také získat pomoc odjinud.

Na moravské straně lze v tom směru vzpomenout, pokud jsou k tomu doklady, aspoň města některá. Příznačně např. zněla slova města Kyjova, adresovaná v polovině r. 1621 městu Skalici²: „Správa oustní nás toho dochází, kterak by od Uher veliké nebezpečnosti nastávalo, lid pak válečný J. M. C. odtud z města Skalice měl by vyzdvižen bejti. Pročež k V. O. naschválně posílaje V. O. za to přátelsky žádáme, že nám o dotčeném nebezpečnosti k vejstraze další nás chudých lidí tudíž i o témž lidu válečném J. M. C., jestli vyzdvižen jest, oznámíti sobě nestížíte, i pokudž by nyní nic takového nebylo a budoucně co toho přišlo, že nás v své laskavé paměti majíce, nám naschválně dáte věděti. Rádi poslu od chůze zaplatiti a V. O. se toho touž podobnou měrou, jestli by co takového z strany naší přijíti mělo, odměnití (chceme)“. Analogický obsah měla slova nových přípisů města Kyjova, které byly zaslány Skalici roku 1632, 1637, 1642, 1644.³

Toutéž cestou se brali také, pokud se zachovaly doklady z let 1621–1648, měšťané Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Veselí, Ostrohu, Hustopečí i Těšina.⁴

Stranou nestáli v tomto ohledu ani příslušníci moravských a těšinských feudálních kruhů. Lze citovat, pokud k tomu jsou doklady, např. mezeříčského Jetřicha z Žerotína, který se pokoušel navázat styk a spolupráci s majitelem povážského panství, Emerichem Thurzem,⁵ hodonínského Jindřicha Buriána Žampacha, který usiloval o spolupráci s městem Skalici,⁶ uhersko-brodského Maxmiliána Kounice, který se ucházel o spojení s panstvím beckovským a s Čadeckem,⁷ rod Serényiů na Uhersko-hradištsku⁸, těšinskou vrchnost, ohroženou vpády od jablunkovského průsmyku.⁹ Bylo

² F. r. Hrubý, *Moravská korespondence* I, str. 134–6.

³ Purkmistr a rada města Kyjova Skaličanům 1632 22. 3. (StA B, Nová sb. 514/48): „Za takovou confesi připovídáme se pánům ne takovým, ale jinším a příjemným způsobem zas se volně odsloužiti“ (viz příl. č. 61, 90, 114, 123, 126, 127).

⁴ Viz příl. č. 11, 73, 119, 121, 129, 130, 144. — Viz příl. č. 10, 79, 124, 128, 139.

⁵ Viz příl. č. 1, 49.

⁶ Jindřich Burián Žampach Skalickým 1634 20. 5. z Hodonína (StA B, Nová sb. 514/53). — Týž, Mikuláš Esterházymu, 1628 13. 11. z Hodonína (StÚAB, od. Révay): Žádá, aby se zasadil o vrácení peněz hodonínským židům, které odňali husaři pana Révaye.

⁷ Max Kounic, majitel panství uherskobrodského správci panství čadeckého a beckovského 1624 18. 7. z Uh. Brodu (OL Budapest, odd. Thurzo. cs. reg. 8): Sděluje, že je naděje, že Poláci konečně z Moravy odtáhnou. Poláci však odmítají zaplatit způsobené škody a zdržují se dále u Přerova a Rybníku.

⁸ Gabriel Serényi z Hradiště r. 1642 a 1644 (StAB, od. Bočkova sb. č. 1088, 1098, 1137, 1360, 1379).

⁹ Těšinská kněžna Alžběta Lukrecie Kašparu Sunekovi, majiteli budatínského panství 1643 21. 12. ze Skočova (OL Budapest, Camera Szunyog): Došly jí zprávy, že ze Sedmíhradska hrozí válečné nebezpečí. Protože je pověřena hájit jablunkov-

by možno vzpomenout také tajných cest moravského Velen z Žerotína na Slovensku přímo k Bethlenu Gáborovi r. 1624.¹⁰

Nejinak si počínali také vedoucí činitelé na slovenském Pováží, kteří sledovali vývoj politických a vojenských událostí na Moravě i Těšínsku s obavami a kteří hleděli činit ze zjištěných situací závěry také pro svou vlastní obranu.¹¹

Přejdeme-li k otázce lidových bouří a valašských hnutí či dokonce povstání, jejichž jevištěm se stala v pobělohorské době a za třicetileté války (s určitými přestávkami takřka po celou dobu jejího trvání) zejména východní Morava, je zase po ruce řada dokladů, které svědčí o součinnosti mezi Moravou i Slovenskem. Trenčanské Slovensko mělo nabýt v rebeliích a povstaleckých hnutích východní Moravy, namířených proti Habsburkům a jejich řádům mimořádný význam; mělo být důležitou posilou východomoravských lidových hnutí. Odtamtud měla přijít nejednou východní Morava a jejím valašským rebeliím hlavní pomoc.

V tomto směru lze začít už rokem 1621, kdy se objevují první doklady o východomoravských valašských vojenských akcích, prováděných ve spolupráci „s Uhry“ a „Slováky“.¹³ Avšak k prvním rozsáhlejšímu povstání východomoravských Valachů, počítajících se spoluprací se Slovenskem, došlo až v letech 1621—27, a to zřejmě v souvislosti s novými vojenskými akcemi Bethlena Gábor, s tzv. dánskou válkou a s tažením Mansfeldovým na Moravu a na Slovensko. Většinou Valaši, kteří byli vždy v popředí odboje, opírali se opět o „rebelující Uhry“. Je možno říci, že bez podpory „Slováků“ či bez jejich podnětu by tehdejší odbojné hnutí, vyvíjející se na východní Moravě proti Habsburkům, asi nenabývalo nikdy tak velkého rozsahu anebo by asi nebylo mělo tak dlouhé trvání.

Nové rebelie na východní Moravě ve spojení se Slovenskem nastaly v 30. letech (r. 1632, 1634—35, 1638). Zejména r. 1638 dostalo se vření na Vsetínsku vydatné posily ze slovenského území. Jako mnohokrát předtím, ukázalo se také v l. 1638—41, jak horské oblasti severozápadního Slovenska i moravsko-slovenského pohraničí měly ve vývoji boje východní Moravy, zejména východomoravských Valachů proti feudálním řádům veliký význam. Bez pomoci odtamtud měly by tyto boje východní Moravy a jejich Valachů také tentokrát méně dramatický průběh.

Za poslední východomoravské valašské rebelie v letech 1642/4, k níž došlo u příležitosti švédských vojenských operací na Moravě i vojenských akcí se strany uherské¹⁴, připadla severozápadnímu Slovensku zase důle-

ské hory a průsmyk, doufá, že jí bude K. Sunek nápomocen zprávami. — Táž, Barboře Revayové 1644 24. 3., 26. 10. z Těšína (StÚAB, od. Révay): Žádá, aby ji nadále informovala o událostech v Uhrách — viz příl. č. 119, 133.

¹⁰ Fr. Hrubý, *Ladislav Velen z Žerotína ČCH* 1930, sv. 36, str. 28 ad.

¹¹ Žilinský rychtář Jiří Březanský Alžbětě Czoborové 1621 12. 1. ze Žiliny (Šta Bytča, od. Thurzo): O přítomnosti kozáků se nedověděl ani sám ani žilínští sousedé, kteří byli na jarmarku v Uh. Brodě. — Bytčanský úředník Alžbětě Czoborové 1621 14. 1. z Bytče (tamtéž): Podává zprávy z Moravy.

¹² J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech*, Opava 1959. — Fr. Dostál, *Valašská povstání za 30tileté války*, Praha 1956. — Týž, *Valašská povstání 1620—44*, Vsetín 1966.

¹³ Fr. Dostál, *Valašské Meziríčí v pamětech 30leté války*, Ostrava 1962, str. 115 ad.

¹⁴ O těchto: G. Serényi 1642, 1643 (StAB, od. Bočkova sb., č. 1088, 1098 ad.).

žitá úloha. Treba vzpomenout aspoň účasti slovenských Valachů z panství lednického. Porážka vsetínských valašských povstalců podporovaných posilami ze Slovenska, znamenala také porážku jejich záposlovenských spojenců. Věci nepomohl útěk poražených moravských a slovenských Valachů směrem k Lednici. Poprava několika slovenských účastníků vsetínského povstání r. 1644 (např. Bytčanského, Jurky Slováka aj.) uzavřela důležité období společného moravsko-slovenského lidového odboje 2. čtvrti 17. století obracejícího se proti Habsburkům, proti jejich feudálním řádům a proti hospodářskému i sociálnímu útlaku vůbec.

Nicméně spolupráce lidu žijícího na obou stranách západních Karpat v bojích s Habsburky a jejich řády měla se udržet a objevovala se opět později také v 2. polovině 17. a počátkem 18. století. Nové povstalecké akce té doby vyrůstaly ze starších domácích předpokladů a tradic. Měly na ně nepochybný vliv také zevnější události, např. protihabsburská stavovská povstání v Uhrách, jejichž jevištěm bylo především Slovensko, vedená E. Thökölym v l. 1678–83¹⁵ a Frant. II. Rákóczym v letech 1703 až 1708¹⁶. Přitom docházelo k četným průvodním zbojnickým akcím, k rozličné spolupráci moravských, těšínských i slovenských zbojníků. Zvláštní rozmach zbojnického ruchu na jedné i druhé straně západních Karpat nastal počátkem 18. století přičiněním několika moravských, těšínských a slovenských zbojnických družin, mezi nimiž byla pravděpodobně souvislost a v jejichž řadách se vyznamenali zvláště 2 zbojníci hrdinové: Ondráš na Frýdecku († 1715)¹⁷ a Janošik v žilinském kraji († 1713).¹⁸

V poslední fázi ožívaly povstalecké tendence bojů vedených proti Habsburkům a jejich řádům přispěním Frant. II. Rákóczyho a jeho emisářů, kteří působili zejména na Moravě i na Těšínsku a tam šířili rozličné proklamace, namířené proti Habsburkům i jejich nadvládě.¹⁹ Vpády kuruců na Moravu počátkem 18. století měly ovšem výrazně kořistnický charakter.²⁰

¹⁵ K letům 1678–83 Bočkova sb. (StAB) č. 1800–1852, příl. č. 204, 206, 209.

¹⁶ O. Machatka, *České země a povstání Fr. II. Rákóczyho v Uhrách*. ČMM 1955, str. 245–277. — Fr. Dostál, *Valašsko v povstání Fr. II. Rákóczyho*, Valašsko 1956, str. 46. — T ý ž, *Slovácko za povstání Fr. II. Rákóczyho 1703–1704*. Slovácko 1964, str. 107–118. — J. Štibrany, *Vzbura hornokysuckého ľudu r. 1702*. Slezský sborník 1959, str. 349 ad.

¹⁷ A. Sivek, *Zbojnické tradice ve slezské oblasti*. Radostná země 1956/VI, str. 65 ad. — T ý ž, *Ondráš z Janovic*, Ostrava 1958.

¹⁸ J. Melicherčík, *Juraj Janošik. Hrdina protifeudálního období slovenského ľudu*, Bratislava 1963.

¹⁹ Viz pozn. 16.

²⁰ K těmto viz příl. č. 220, dále Bočkovu sbírku (StAB, č. 1917, 1928, 2 *Lateinische Urkunden über den Kurutzen Einfall in Mähren (1703, 1704)* StAB, od. Cerroni č. 264.